

stratificării toponimelor în bazinul mijlociu al Trotușului, An L, t. XXIX, 1983-1984, A, p. 447-455, precum și ca redactor al secțiunii A din monumentală operă *Tezaurul toponimic al României: Moldova. Repertoriu istoric al unităților administrativ-teritoriale (1772-1988), Partea 1. A. Unități simple (Localități și moșii)*, A-O, București, EA, 1991, 827 p., *Partea a 2-a, A. Unități simple (Localități și moșii) P-30 Decembrie. B. Unități complexe*, București, EA, 1992, 1703 p., *Partea a 3-a: Toponimia Moldovei în documente scrise în limbi străine (exclusiv slavona) (1332-1850)*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2004, XLII, 1-244 p.

Redactată îngrijit, într-un stil elegant, lucrarea impune printr-o serie de idei originale, prin susținerea acestora cu argumente numeroase, înscriindu-se în rândul celor mai valoroase studii de toponimie din lingvistica românească actuală.

Vasile Frățilă

GEORGIANA LUNGU BADEA, *Tendențe în cercetarea traductologică*, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2005, 275 p.

Studiul neobositei autoare Georgiana Lungu Badea, o continuare a documentării și cercetării desfășurate pe parcursul elaborării tezei sale doctorale (v. *Teoria culturilor; teoria traducerii*, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2004), tratează probleme specifice teoriei și practicii traducerii. Rod, în același timp, al activității didactice a cercetătoarei în învățământul superior în cadrul secțiilor care pregătesc traducători (Universitatea Politehnică din Timișoara și Universitatea de Vest) și al unor importante stagii de formare sau al participării la manifestări științifice având ca tematică traducerea, traductologia sau interpretarea de conferință, lucrarea de față reprezintă sinteza, teoretizarea, generalizarea experienței acumulate, demonstrând că predarea eficientă a traducerii nu se poate face fără a ține seama de achizițiile lingvisticii moderne și ale altor științe complementare: antropologie, sociologie, filosofie, teorie literară etc.

Incidențele demersului interdisciplinar pe care îl întreprinde Georgiana Lungu Badea se anunță încă din introducere, autoarea precizând că intenția esențială a lucrării este evident traductologică, încercând să situeze și să definească traducerea în termenii care gestionează realitățile sociale și practicile culturale.

Lucrarea este structurată în două părți: *Cercetarea traductologică. Repere teoretice* (p. 13-85) și *Probleme specifice de teoria și practica traducerii* (p. 89-239). Cele patru *Anexe* (p. 243-255) conțin (pre)texte traductologice, spicuri din discursuri traductive ale unor scriitori (Baudelaire, Gide, Kundera, Camus, Foarță, Țepeneag), exemple de traducere internă (Rabelais) sau de paratext editorial (Balzac).

Primul capitol, *Despre traductologie*, definește obiectul de studiu al traductologiei (traducerea) și statutul acesteia. Dificultatea specialiștilor de a defini univoc traducerea este explicabilă, având în vedere că aceștia pornesc de la textul de tradus și de la analiza procesului de traducere. Autoarea se întreabă, pe bună dreptate: „Artă, știință sau tehnică? Traducerea, ca proces, se înscrie, firesc, în codul lingvisticii; este o operație științifică și nu una artizanală, dar, ca rezultat, se poate înscrie și în literatură, estetică, textologie, stilistică etc., deoarece problemele și dificultățile de traducere au un spectru larg, mergând de la aspectele practice la cele estetice” (p. 13). Este evident că traducerea se înscrie într-o cultură care depășește lingvisticul, fiind în același timp o activitate complexă, dependentă, în sensul larg, de intersubiectivitate și de intercultural, dar și generatoare a unui sistem de echivalențe dinamic și deschis. De altfel, rămânând la acest nivel al discuției, precizăm că autoarea s-a ocupat în diverse ocazii de enunțurile purtătoare de informații culturale (v. *Culturemele – între conotații și aluzii culturale. Încercare de definire a conceptului de culturem*, în „Analele Universității de Vest din Timișoara”, Seria Științe filologice, XXXIX, 2001, p. 367-383, teza de doctorat *Contextul extralingvistic în traducerea culturemelor. Cazul limbilor franceză și română*, Universitatea de Vest, 2003 etc.). Apărut din necesitatea de a reconsidera din perspectiva teoriei traducerii anumite aspecte, cercetate de obicei de lingvistică (conotațiile, câmpurile semantice etc.), termenul *culturem* face aluzie la un context extralingvistic, la o situație, putând fi evocator de fapte istorice, culturale sau literare.

Printre obiectivele prezentei cercetări traductologice se numără sistematizarea orientărilor traductologice românești, identificarea și stabilirea problemelor specifice de traducere prin propunerea câtorva modele de evaluare a traducerii, de abordare și de rezolvare a problemelor de traducere. Deoarece „rezistențele la traducere” țin mai ales de dialogul intercultural, autoarea subliniază că accentul va cădea pe „atmosfera culturală (sursă) proprie epocii de creație și atmosfera culturală (țintă), specifică epocii de traducere și de receptare, pe influența lor asupra limbii traducerii interne, dar și a versiunii, pe schimbările lingvistice pe care le determină (p. 18-19).

Capitolul al II-lea este o prezentare sintetică a teoriilor traducerii. Sunt menționate cele mai relevante studii care privesc traducerea în relație cu alte domenii: raportul dintre traducere și lingvistică, dintre traducere și contrastivitatea limbilor în relație de traducere, traducerea și filosofia limbajului, traducerea și interpretarea, traducerea și teoriile literare, traducerea și transferul cultural, strategii și procedee de traducere, istoria și teoria traducerii, critica traducerii, sociologia și sociolingvistica traducerii, metatraducerea și retraducerea, autotraducerea, intraductibilitatea, traducerea automată, traducerea asistată de calculator, cu ajutorul dicționarelor *online*. Urmează o tipologie a teoriilor traducerii: teoria traducerii inspirată de teoriile literare și studiile culturale, teorii ale traducerii inspirate de semiotică, teorii ale traducerii de tip lingvistic (teoriile întemeiate pe contrastivitate, cele

structurate pe lingvistica textului – funcționalismul, teoria interpretativă a traducerii, teorii ale traducerii marcate de psiholingvistică).

Al treilea capitol, cu care se încheie prima parte a studiului, este intitulat *Perspective traductologice românești*. Cercetările românești dedicate traducerii se focalizează pe aspecte dintre cele mai diverse, în funcție de obiective. Autoarea le grupează pe patru axe de cercetare, stabilite pe criteriul diacronic și comparativ, a cincea fiind destinată tezelor de doctorat: 1) traducere, lingvistică contrastivă și didactica traducerii; 2) teoria traducerii, reflecții teoretice asupra fenomenului traducerii și a statutului traducătorului și al traductologiei, critica traducerii; 3) traducerea din perspectivă diacronică și sincronică; 4) teoria traducerii și influența teoriei literaturii. Concluzia autoarei este că teoriile traducerii se determină reciproc, ca într-un mozaic polifonic, „sunt cântărite – ca și traducerile – după gradul de adecvare, de valabilitate adjudecat, în funcție de nivelul de generalitate sau de particularizare enunțat” (p. 85).

Partea a doua a lucrării tratează problemele specifice de teoria și practica traducerii. În capitolul întâi este prezentată tipologia textelor. În funcție de domeniu (text administrativ, juridic, comercial, științific etc.), de gen (raport, prefață, manual, roman, nuvelă etc.) sau combinând mai multe criterii, precum finalitatea TS și funcționalitatea lui în LT, sunt analizate succint caracteristicile textelor argumentativ, explicativ-informativ, descriptiv și narativ. Sunt apoi discutate tipologii diverse, cum ar fi, de pildă, cele stabilite de Katharina Reiss, Fedorov, Mounin, Ladmiral. În traducere, tipologia textelor operațională pentru traducător distinge: 1) obiectul textului (care duce la clasificări după domeniu: traducere economică, traducere politică, traducere juridică etc.), 2) funcțiile textului și 3) mijloacele de exprimare folosite în text pentru a enunța un mesaj, mijloace strâns legate de intențiile de comunicare.

Tot în capitolul întâi este inclusă o tipologie a traducerilor, care se află în corelație cu tipologia textelor. Această tipologie se poate realiza în funcție de *cod*, *proces* și *rezultat*. Este citat Jakobson, care identifică următoarele tipuri de traduceri în funcție de cod: *traducerea intralinguală*, *traducerea interlinguală*, *traducerea intersemiotică*. Tot în funcție de cod autoarea mai reține *traducerea internă*, *traducerea externă* și *traducerea indirectă* (p. 99).

Clasificările traducerilor ca proces și rezultat se suprapun și se completează. În funcție de rezultatul procesului de traducere (**de aprecierea produsului finit**) se disting următoarele tipuri de traduceri: *traducere-adaptare*, *traducere comentată*, *traducere erudită*, *filologică*, *traducere liberă*, *traducere profesională*. Aceasta poate avea următoarele subtipuri: *traducere signalitică*, *traducere rezumat*, *traducere sinoptică*, *traducere înregistrată*, *traducere integrală* sau *selectivă*.

După criteriul calității, deci după cum este respectat TS, putem avea traducere *fidelă* sau traducere *infidelă*, traducere *completă*, traducere *pertinentă*. Tot în funcție de rezultat/proces, după prioritatea acordată

autorului sau cititorului-țintă, se poate vorbi de *traducere semantică* (atunci când autorul TS deține rolul esențial) și *traducere comunicativă*, (când cititorul-țintă este instanța supremă), realizate prin echivalență formală, literală sau lingvistică, respectiv prin echivalență dinamică, funcțională.

Subcapitolul 3 se ocupă de tipologia echivalențelor de traducere. Aceasta poate varia de la un teoretician la altul, așa cum variază statutul și funcția textului tradus. Procedeele de traducere formează tehnicile de traducere și caracterizează activitatea traducătorului în timpul procesului de traducere, proces structurat pe tradiționalele trei etape: lectură-înțelegere, deverbalizare și restituire sau reformulare (p. 105). Dintre cele mai vehiculate și analizate echivalențe de traducere autoarea alege să definească și să se ocupe de echivalența dinamică (ED), echivalența formală (EF), echivalența funcțională (EFct), echivalența lingvistică (EL), echivalența paradigmatică (EPrd), echivalența pragmatică (EP), echivalența referențială (ER), echivalența semantică (ES), echivalența stilistică (ES*ti*).

Următorul capitol, extrem de interesant, *Traducerea numelor proprii*, începe cu generalități care trimit la cazuri care impun tratarea numelor proprii drept cultureme. Este îndeosebi cazul celor care se înscriu în categoria referințelor culturale (sărbători religioase, evenimente istorice, instituții, manifestări sociale, culturale etc.) și traducerea lor impune o strategie comunicativă, o adaptare culturală. Strategia de traducere „reface” efectul-țintă, dar cu mijloace de traducere și referințe culturale diferite. Conceptele-cheie cu care se operează și care apar în observațiile referitoare la dificultățile de traducerea elementului cultural, greu de restructurat după legile de civilizație ale altei limbi, sunt: *intenția culturii*, *context extralingvistic*, *culturem*, *transfer cultural*, *echivalență culturală*. Concluzia Georgianeii Lungu Badea este, de fapt, o pledoarie pentru o traducere culturală: „un text este format din cuvinte, dar și din cultură. De aceea, traducerea lingvistică și traducerea culturală coexistă” (p. 135).

Capitolul al III-lea, *Incursiune în istoria definerii conceptului de unitate de traducere*, ridică problematica segmentării textelor în unități componente, care constituie ipoteze de lucru în procesul traducerii. Sunt citate modelele de analizare a teoriei unității de traducere propuse de Vinay și Darbelnet, Larose, Garnier, Admiral etc. Deoarece traductologia și teoria transferului cultural se află încă în dezvoltare, conchide autoarea, definierea unităților acestora rămâne încă o problemă deschisă abordării inter- și transdisciplinare.

Ultimul capitol are ca temă modele de evaluare a traducerii și aplicații. Sunt discutate: a) analiza monolingvă de evaluare a calității traducerii; b) metoda comparativă bilingvă (franceză-română); c) metoda comparativă plurilingvă.

În funcție de modelele de evaluare se poate analiza atitudinea traducătorului pe parcursul restituirii TS în TȚ. Dintre modelele de evaluare a traducerilor, autoarea are în vedere modelul propus de Jean Delisle, modelul

textologic propus de Robert Larose, modelul de evaluare a traducerii textelor literare. Asistăm la interesante aplicații în ceea ce privește modelul de evaluare a traducerii din punct de vedere lingvistic, pe mai multe nivele: nivel denotativ, nivel conotativ, nivel textual (coerență, coeziune), registru de limbă, ritm și tonalitate (p. 185-198).

Pentru a ilustra modelele teoretice de evaluare a traducerii literare, autoarea se oprește asupra traducerii lui Rabelais. Întrebări pertinente de genul „este creație pentru că este rescriere? sau este traducere?” (p. 201) își găsesc răspunsul în exemplele concrete pe care Georgiana Lungu Badea le compară, le discută, găsim ea însăși soluții, surprinzându-ne de fiecare dată prin perceperea globală sau detaliată a artei cuvântului rabelaisian.

Subcapitolul *Modelul de evaluare a traducerii culturilor* este extrem de interesant, aplicațiile propuse concretizându-se asupra unor texte recente, care implică o problematică foarte variată: de la modele, soluții de traducere până la frecvente greșeli de limbă (barbarisme, solecisme, interferențe, snobisme lexicale) sau greșeli de traducere (sens fals, contrasens, non-sens, analogii false etc.) Astfel, conchide autoarea, în funcție de nivelul la care se actualizează semnificația – sintactic, semantic, pragmatic –, se impune o relație specifică între traducător/receptor și realitatea extralingvistică/referenți (p. 214).

Privit prin prisma rolului pe care îl joacă în comunicare și în cultură, fenomenul traducerii fiind extrem de vast și proteiform pentru a fi fixat în tipare definitive, este evident că doar fragmentarea în obiective și subobiective de studiu poate oferi un tablou real al complexității abordărilor. Cartea doamnei Georgiana Lungu Badea ne aduce în atenție un domeniu fascinant, înscriindu-se, fără îndoială, printre realizările remarcabile ale traductologiei românești, dovedind încă o dată că resursele, interesul și dispozițiile intelectuale ale autoarei pentru acest domeniu se înscriu într-un discurs lingvistic coerent și bine structurat, care pune într-o lumină nouă stadiul cercetărilor.

Referințele bibliografice, atât cele străine, cât și cele românești, vădesc o documentare complexă și ne dau o privire de ansamblu asupra seriozității și a rigurozității științifice care o caracterizează pe tânăra cercetătoare. Că este vorba de un studiu laborios conceput o demonstrează și aparatul critic, respectat cu acribie, notele explicative de subsol dovedindu-se instrumente utile celor ce se apleacă asupra bogăției de idei condensate în aceste pagini.

Foarte util și valoros din punct de vedere didactic, ca ghid individual de învățare a traducerii și ca suport în predarea traducerii, studiul se adresează în egală măsură traducătorilor și teoreticienilor traducerii, abordarea interdisciplinară extrem de fructuoasă pe care o realizează Georgiana Lungu Badea impunându-se firesc, tocmai datorită statutului pe care l-a dobândit actualmente traducerea.

Luminița Vleja